

УДК 373.5.014.543.3:364-787.26(477)“1917/1920”

Оксана Бунчук,

кандидат педагогічних наук, старший викладач

(Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького)

v.bunchuk@yandex.ua

СТРУКТУРА, МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ СКЛАДУ ТОВАРИСТВА ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ДЖЕРЕЛА ЙОГО ФІНАНСУВАННЯ

Анотація

У статті на основі широкого архівного та документального матеріалу досліджено історичний аспект становлення та розвитку Товариства шкільної освіти, вивчено механізм формування складу товариства та його Ради, з'ясовано джерела фінансування. Детальний аналіз офіційних документів показав, що серед освітніх товариств, які відіграли велику роль в організації української школи в означений період, було Українське Товариство шкільної освіти.

Ключові слова: Товариство шкільної освіти, статут товариства, дійсні, почесні, постійні члени товариства, членські внески, Рада товариства, джерела фінансування товариства.

Summary

In the article the structure and mechanism of forming of the company staff of school education and ways of its financing are considered.

Key words: school education, Charter of companies, real, honorary, regular members of the Association, the Board of the company, sources of financing companies.

Постановка проблеми. Сьогодні ми будемо нову освіту, що потребує інших концептуальних засад її функціонування, реалістичного глобального погляду на багато явищ, процесів і подій. Від успішного розвитку національної освіти залежатиме доля країни та її народу. Реформування освіти, зрозуміло, не можна здійснювати успішно без урахування досвіду, нагромадженого в нашій освітній системі за багато років її існування.

В аналізі минулого одне з основних місць посідає питання освіти й шкільництва. Нація, що належним чином дбала про розвиток освіти та духовності, ні за яких обставин не втрачала назавжди своєї незалежності, вона росла і плекала власну інтелектуальну еліту, яка стимулювала національну свідомість – своє майбутнє [1, с. 13].

Допомогти в цьому нам може аналіз діяльності громадських організацій періоду національно-визвольних змагань українського народу 1917 – 1920 років. Лише враховуючи уроки минулого, маємо розбудувати освітню систему сьогодення, вдосконалювати й розвивати те, що потребує якісних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основою джерельної бази досліджуваної проблеми є архівні матеріали, які розкривають зміст статті. Також тема висвітлена в матеріалах різноманітних періодичних видань, що виходили друком у 1917-1920 рр.: “Вісті з Української Центральної ради”, “Державний вісник”, “Вільна українська школа” тощо.

Важливим джерелом для досліджуваної проблеми є підручники, написані сучасниками Товариства шкільної освіти – істориками і діячами освіти, які присвятили їх окремим питанням становлення освіти 1917-1920 рр., зокрема: М. Грушевський, Д. Дорошенко, С. Постернак, С. Русова, Я. Чепіга та ін.

Мета роботи – розглянути структуру, особливості механізму формування складу Товариства шкільної освіти та джерела його фінансування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після перемоги Лютневої революції

(лютий – червень 1917 р.) в Україні не існувало національного державного органу, який керував би справами освіти. Серед освітніх товариств, що відіграли велику роль в організації української школи в означений період, було Українське Товариство шкільної освіти.

Розглянемо, на яких засадах будувалася діяльність Товариства шкільної освіти.

Діяльність Товариства шкільної освіти здійснювалася згідно зі Статутом, який був вироблений організаторами Товариства. “Статут Українського Товариства шкільної освіти” ухвалено на його установчих зборах 10 квітня 1917 р., затверджено Київським Окружним Судом 20 жовтня 1917 р. за № 274.

Право вступу до ТШО мали вчителі та прихильники шкільної освіти, члени Товариства поділялися на дійсних, почесних, постійних. Обрані члени одержували права дійсних членів Товариства після того, як заплатили членський внесок. Постійні члени повинні були платити щороку до каси Товариства членські внески три карбованці. Постійні члени, які робили внески не менш як сто карбованців за один раз, механічно ставали довічними членами. Почесні члени обиралися вже загальними зборами за особливі заслуги перед Товариством або за плідну роботу на освітянській ниві.

Справами Товариства керували загальні збори, а потім обрана на два роки на зборах Рада, що перебувала в Києві. Рада ТШО складалася з восьми членів і трьох кандидатів. На зборах обиралася також на один рік Ревізійна Комісія з трьох членів Товариства та двох кандидатів.

Загальні збори могли бути звичайними і надзвичайними. Їх передбачалося скликати Радою один раз на півріччя. На них щоразу обиралися голова й секретар із присутніх членів Товариства. Про день, годину і місце загальних зборів Рада повинна була завчасно сповістити всіх членів Товариства, ознайомивши їх зі справами, що мали розглядатися на зборах. Надзвичайні збори Рада скликала в разі потреби з власної ініціативи, або коли того вимагали (пояснивши мету таких Зборів) не менш як десять членів Товариства або Ревізійна Комісія. У такому разі Збори мали бути скликані не пізніш, ніж через два тижні після такої вимоги, поданої в письмовій формі.

Загальні збори вважалися дійсними, якщо на них були присутні не менш як два члени Ради і голова або його товариш і третина членів, що живуть у Києві. Для того, щоб розв'язувати питання про зміну Статуту або про скасування Товариства, про вибори завідуючого школою, продаж майна, трати з основних капіталів і про позички, – потрібна була присутність не менше 2/3 голосів всіх присутніх на Зборах. Усі інші питання щодо діяльності Товариства вирішувалися за більшістю голосів із числа присутніх на зборах членів. Перші загальні збори проходили за участю фундаторів Товариства.

Всіма справами ТШО керувала його Рада, яка складалася з голови, його товариша, шести інших членів, які обиралися загальними зборами на два роки.

Постанова Ради ставала законною за умови присутності на її засіданні не менше половини її членів і голови або його заступника.

Кошти Товариства складалися з обов'язкових членських внесків, добровільних пожертвувань, прибутків від капіталів, майна, видань та підприємницької діяльності, зборів від концертів, вистав, лекцій, що впорядковувались Товариством, а також допомоги від різних громадських та урядових установ.

Грошовими витратами Товариства відали загальні збори його членів та Рада, що перебуває в Києві.

У разі ліквідації Товариства або будь-якої з його філій Статутом передбачено, що рішенням останніх загальних зборів все майно Товариства передається одному з просвітницьких товариств України [2, арк. 5].

Товариство залишило за собою право створювати у містах України свої місцеві філії, яким надавалась автономія, і вони мали надсилати до Ради повідомлення про свою діяльність.

Аналіз протоколів загальних зборів ТШО показує, що збори визнавалися законними тільки за умови виконання § 25 Статуту (рішення загальних зборів вважалися легітимними, якщо на них були присутні не менше, ніж два члени Ради і голова або його товариш і третина членів, що живуть у Києві). На загальних зборах постійно заслуховувалися “справоздання” (звіти про роботу за певний період) щодо діяльності Товариства, Ради та кошториси Ради [3].

З урахуванням політичної ситуації, яка склалася на той час, та умов, у яких опинилися українські школи і шкільництво взагалі, ТШО внесло зміни до Статуту. Новий Статут затверджено Окружним Судом 6 вересня 1919 р. Згідно з доповненнями до Статуту Товариства робота Ради в нових політичних обставинах здійснювалася в таких напрямках: організаційному, педагогічному, фінансовому [4, с. 91].

Отже, із дотриманням вимог Статуту “відповідно до завдань діяльності Товариства створювалися комісії, які діяли на підставі спеціальних інструкцій, ухвалених загальними зборами”.

Про виконання § 11 Статуту (Товариство створювало у містах України свої місцеві філії, яким надавалась автономія і які мали надсилати до Ради повідомлення про свою діяльність) свідчить повідомлення із архівних документів ТШО: “Постанова першого засідання “Українського Товариства шкільної освіти”, заснованого на першому установочому зібранні 1 грудня ст. 1919 р., як Кирилівська районна філія Київського “Українського Товариства шкільної освіти”. Заслухавши Статут “Українського Товариства шкільної освіти”, зібрані вище згадані члени... постановили заснувати в с. Кирилівці районну філію Київського “Українського Товариства шкільної освіти” [5].

Згідно з вимогами часу в 1919 р. внесено зміни і до §13 Статуту (грошовими витратами Товариства розпоряджалися загальні збори його членів та Рада, що перебуває в Києві). У вересні 1919 р. створено при ТШО фінансову комісію. У Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України збереглися протоколи засідань фінансової комісії, які свідчать, що вона займалась фінансовими питаннями Товариства: збільшенням коштів ТШО, розподілом їх між школами; розробкою тимчасових норм фінансування українських навчальних закладів, оплатою праці вчителів та співробітників українських середніх шкіл. Про свою діяльність комісія звітувала перед Радою Товариства.

Підтвердженням того, що “кошти Товариства склалися з допомоги від різних громадських та урядових установ” (§ 12 Статуту), в матеріалах Державного архіву м. Києва серед листування ТШО знайдено листи-звернення різних організацій до Ради ТШО: від громадсько-політичної і літературної газети “Слово”, Центрального Бюро Всеукраїнської Учительської Спілки, Ради Горянського Товариства “Просвіта” 11 жовтня 1919 р., Кооперативного Товариства “Школярська Крамниця” та ін. Ці організації зверталися до ради ТШО з проханням прийняти внески у фонд по забезпеченню матеріальною допомогою української школи, а також для потреб учителів: лікування, санаторії, притулки для вчителів-інвалідів, дітей-сиріт учителів, їдальні, житла, постачання паливом і харчами [6, арк. 1-2, 36].

Висновки і перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Отже, опрацьовані архівні матеріали дають підставу зробити висновок, що історія української школи початку ХХ ст. тісно пов'язана з історією Товариства шкільної освіти.

Товариство шкільної освіти засноване 10 квітня 1917 р. з метою розповсюдження освіти серед українського народу через початкові, середні й вищі школи з українською мовою викладання. Головою Товариства обрано І. Стешенка, його заступником – П. Холодного. Діяльність Товариства шкільної освіти здійснювалася згідно зі “Статутом Українського Товариства шкільної освіти”, який був вироблений фундаторами Товариства й затверджений Київським Окружним Судом 20 жовтня 1917 року. У різні політичні періоди

він коригувався, доповнювався, щоб виконати всі завдання з розбудови української школи, поставлені першим Статутом ще в 1917 році.

Проведений аналіз структури та складу Ради ТШО показав, що склад Ради залишався незмінним – голова, його заступник, шість членів Ради, які обиралися на Загальних Зборах за більшістю голосів, та кандидати до Ради. Незмінними залишалися і функції Ради та Ревізійної Комісії.

Механізм формування складу Товариства, його комісії залежав від політичних обставин, в яких працювали члени ТШО. У нових політичних умовах задля збереження української школи Рада Товариства згідно зі Статутом, створювала нові комісії, змінювала завдання їхньої діяльності, сфери впливу. У різні роки існування ТШО змінювався склад членів Товариства, Ради.

Зі зміною урядів, міністрів напрями та завдання діяльності Товариства постійно розширювалися, а форми і методи роботи вдосконалювалися та розвивалися, але незмінною залишалася мета діяльності ТШО: пропагувати серед українського народу освіту через початкові, середні і вищі школи з українською мовою викладання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грушевський М. Про українську мову і українську школу / М. Грушевський. – К. : Веселка, 1991. – 46 с.
2. **Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ**
Ф. 2581 Генеральний Секретар освіти Української Центральної Ради
Оп. 1
Спр. 14. Закони й постанови Центральної Ради з освіти та законопроекти, складені Секретарством освіти, 14 арк.
3. **Державний архів м. Києва**
Ф. 346 Товариство шкільної освіти
Оп. 1.
Спр. 1. Протоколи загальних зборів, комісії Товариства шкільної освіти, 25 арк.
4. Вільна Українська Школа: Орган Всеукраїнської учительської спілки. – 1918-1919 шк. р. – № 5.
5. **Державний архів м. Києва**
Ф. 346 Товариство шкільної освіти
Оп. 1.
Спр. 3. Звіт про роботу гімназій за 1918-1919 н. р., 29 арк.
6. **Державний архів м. Києва**
Ф. 346 Товариство шкільної освіти
Оп. 1.
Спр. 4. Спр. 4. Матеріали переписки з Київським губернським відділом народної освіти, Українською Академією наук, іншими організаціями з організаційних питань. 20.09.1919-29.07.1920 рр., 38 арк.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2016

УДК 378.11(477)“19/20”:005

Н. С. Васиньова,
аспірантка

(Державний заклад “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
ned1235@mail.ru)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ В УКРАЇНІ (ОСТАННЯ ЧВЕРТЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

Анотація

У статті узагальнюються ідеї системного підходу, розкривається зміст понять “система”, “теорія управління”, “теорія управління вищими навчальними закладами”. Автор обґрунтував теоретичні засади використання системного підходу до аналізу розвитку теорії управління вищими навчальними закладами в Україні останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття та виділив основні компоненти, які повинні підлягати аналізу.